

være modstridende, og at dette kan skabe dilemmaer. Der opregnes ni forskellige normer, men kun nogle af disse kan siges at være demokratiske ud fra den angivne definition af demokrati som et regime med almindelig og lige valgret og med fri politisk konkurrence (p. 222). De gennemgåede eksempler på normkonflikter kan være inspirerende i forskellige sammenhænge, men bidrager ikke til en diskussion af de grundlæggende problemer, der knytter sig til begreber om demokrati og demokratisering.

Sammenfattende rummer antologien mange spændende artikler. Det fremgår klart af bogen, at det ikke giver mening at tale om én enkelt demokratiteori, men artiklerne er alt for spredte i deres emnevalg og begrebsanvendelse til at kunne bidrage konstruktivt til den begrebsmæssige og teoretiske afklaring, som der lægges op til. I den forstand er bogen en skuffelse. Det er synd og skam, for det er kvalificerede folk, der skriver i denne bog. En konference, hvor bidragyderne kunne finde ligheder i tankegange og eksplicitte argumenter for uenigheder, en strammere redaktion, hvor forfatterne var blevet motiveret til at forholde sig til de samme begreber og teorier, og en mere konsekvent udvælgelse af, hvad der var relevant for det angivne formål, ville i langt højere grad have kunnet yde et konstruktivt bidrag til den ønskede – og højst påkrævede – afklaring.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Erik Christensen, *Borgerløn - Fortællinger om en politisk idé*, Højbjerg: Hovedland, 2000, 551 s., kr. 378,00.

"Borgerløn" betegner, ifølge Erik Christensen, "en generel ret for alle statsborgere til en økonomisk ydelse fra det offentlige, således at man kan leve på et beskedent materielt niveau uden en generel pligt til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet" (p. 20). Fortalere for borgerløn hævder, at den støttes af vægtige filosofiske, samfundsmæssige og pragmatiske argumenter: Den vil maksimere den reelle (lige) frihed i samfund, forstået som det tilgængelige sæt af optioner, som hver enkelt person har. Den vil fuldende og, i overensstemmelse med bæredygtighedsprincipper, videreudvikle den bevægelse mod dekommodificering, som udviklingen af den universalistiske velfærdsstatsmodel har bidraget til. Endelig vil den muliggøre en drastisk forenkling af overførselssystemet. Erik Christensens værk er en "fortælling" om borgerløn som en politisk idé. Han inddeler borgerlønstanken i fire "metaforiske" niveauer: et samfundsfilosofisk, et samfundsteoretisk, et politisk og et teknisk niveau (pp. 202-203). Bogen fokuserer især på de første tre. Da det tredje niveau vedrører Danmark, kan bogen samlet siges at fokusere på de filosofiske, samfundsmæssige og pragmatiske argumenter for en borgerløn og på den danske reception af disse. Givet denne fokus giver bogen, så vidt jeg kan vurdere, en gedigen redegørelse. En sådan er et unikt bidrag af stor interesse for både tilhængere og modstandere af borgerlønsidéen. Der ska-

være modstridende, og at dette kan skabe dilemmaer. Der opregnes ni forskellige normer, men kun nogle af disse kan siges at være demokratiske ud fra den angivne definition af demokrati som et regime med almindelig og lige valgret og med fri politisk konkurrence (p. 222). De gennemgåede eksempler på normkonflikter kan være inspirerende i forskellige sammenhænge, men bidrager ikke til en diskussion af de grundlæggende problemer, der knytter sig til begreber om demokrati og demokratisering.

Sammenfattende rummer antologien mange spændende artikler. Det fremgår klart af bogen, at det ikke giver mening at tale om én enkelt demokratiteori, men artiklerne er alt for spredte i deres emnevalg og begrebsanvendelse til at kunne bidrage konstruktivt til den begrebsmæssige og teoretiske afklaring, som der lægges op til. I den forstand er bogen en skuffelse. Det er synd og skam, for det er kvalificerede folk, der skriver i denne bog. En konference, hvor bidragyderne kunne finde ligheder i tankegange og eksplicitte argumenter for uenigheder, en strammere redaktion, hvor forfatterne var blevet motiveret til at forholde sig til de samme begreber og teorier, og en mere konsekvent udvælgelse af, hvad der var relevant for det angivne formål, ville i langt højere grad have kunnet yde et konstruktivt bidrag til den ønskede – og højst påkrævede – afklaring.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Erik Christensen, *Borgerløn - Fortællinger om en politisk idé*, Højbjerg: Hovedland, 2000, 551 s., kr. 378,00.

"Borgerløn" betegner, ifølge Erik Christensen, "en generel ret for alle statsborgere til en økonomisk ydelse fra det offentlige, således at man kan leve på et beskedent materielt niveau uden en generel pligt til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet" (p. 20). Fortalere for borgerløn hævder, at den støttes af vægtige filosofiske, samfundsmæssige og pragmatiske argumenter: Den vil maksimere den reelle (lige) frihed i samfund, forstået som det tilgængelige sæt af optioner, som hver enkelt person har. Den vil fuldende og, i overensstemmelse med bæredygtighedsprincipper, videreudvikle den bevægelse mod dekommodificering, som udviklingen af den universalistiske velfærdsstatsmodel har bidraget til. Endelig vil den muliggøre en drastisk forenkling af overførselssystemet. Erik Christensens værk er en "fortælling" om borgerløn som en politisk idé. Han inddeler borgerlønstanken i fire "metaforiske" niveauer: et samfundsfilosofisk, et samfundsteoretisk, et politisk og et teknisk niveau (pp. 202-203). Bogen fokuserer især på de første tre. Da det tredje niveau vedrører Danmark, kan bogen samlet siges at fokusere på de filosofiske, samfundsmæssige og pragmatiske argumenter for en borgerløn og på den danske reception af disse. Givet denne fokus giver bogen, så vidt jeg kan vurdere, en gedigen redegørelse. En sådan er et unikt bidrag af stor interesse for både tilhængere og modstandere af borgerlønsidéen. Der ska-

bes med værket en ramme, inden for hvilken videre idépolitisk debat om borgerløn og relaterede emner kan foregå.

Erik Christensen vil dog mere end redegøre. Han hævder også at bibringe en analyse. Fra et analytisk normativt synspunkt savnes dog i udbredt grad genuin analyse. Analysen af samfundsteoretikere, der er positive over for borgerlønstanken eller borgerlønsagtige tiltag, består i, at deres teorier præsenteres, hvorefter deres værker roses for sproglig kreativitet. Et af de mere farverige eksempler vedrører den amerikanske økonom Herman E. Daly. Daly er en rigtig metaforkunstner, her i relation til begreber om økonomien: "Fra tom-verdensøkonomi til fuld-verdens-økonomi: Mellem 'cowboy'- og 'rummands'-økonomien: 'Elefant i en porcelænsbutik'-økonomier"(p. 109). Det roses han behørigt for: "Metodisk illustrerer Dalys analyser, hvad der kendetegner en kreativ paradigmeskaber" (p. 115). Og efter præsentationen og rosen laver Erik Christensen en syntese af al den sproglige kreativitet, og vi får et "holistisk borgerlønsbegreb" (kapitel IV). Den samme tilgang anvendes under den historiske fortælling om bidragsydere til den danske borgerlønsdiskurs. Jeg har svært ved at se nogen analyse her. Der skabes ikke det, der ligner konceptuel klarhed (snarere tværtimod), og der gives ingen analyse af argumenterne for substantielle opfattelser af begreberne.

De analytiske mangler bliver for alvor tydelige, når Erik Christensen forsøger at udføre det, der, alt andet lige, er kernen i en normativ analyse - analysen af validiteten af argumenterne for og imod en given politisk idé. Her afgør Erik Christensen argumenters lødighed ved at henføre dem under enten den gode, frigørende borgerlønsdiskurs eller den slette, indsnævrede diskurs om vækst og arbejde som det evigt saliggørende. Et eksempel er behandlingen af et argument, som Ole Stavad refereres for. Stavad anfører, at han finder det uklart, at borgerlønnen vil hjælpe de svagest stillede i samfundet. En sådan bekymring synes *prima facie* velbegrundet. Bemærk at borgerlønnen skal gives også til talentfulde rige (og dermed potentielt store bidragsydere til samfundskagen), der har lyst til at stå af ræset i en periode (eller permanent). Dette forhold rejser en velbegrundet tvivl om, hvorvidt borgerlønnen er en plausibel del af det blandt mulige sociale systemer, der er til den størst mulige fordel for de værst stillede. Da Erik Christensen selv bekymrer sig om de værst stillede i samfundet, må det være vigtigt for ham at vise, at Stavad tager fejl med hensyn til konsekvenserne af et borgerlønsystem for denne gruppe (givet altså at Erik Christensen vil opretholde forslaget om en borgerløn). Men det, vi i stedet får, er en mistænkeliggørelse af Stavads argument ved at beskrive Stavad som en, der opererer inden for den hegemoniske diskurs og søger at udgrænse kætterske diskurser så som borgerlønsdiskursen (pp. 273-279). Kunne det ikke blot tænkes, at Stavad ligesom Erik Christensen bekymrer sig om den position, de værst stillede i samfundet bydes?!

Analysen af en vigtig retfærdighedsbaseret indvending mod borgerløn lader også meget tilbage at ønske. Indvendingen siger, at en borgerløn er uretfærdig, fordi den bryder med princippet om at "for at nyde, må man yde, for at få en pengeindkomst må man yde en arbejdsindsats" (p. 34). Erik Christensen fore-

stiller sig, at de, der fremfører indvendingen, samtidig hævder, at det bestående samfund er bedre i overensstemmelse med yde/nyde princippet end et borgerlønsystem. Til indvendingen svarer Erik Christensen, at det forholder sig omvendt. Et borgerlønsystem er bedre i overensstemmelse med princippet, fordi det aflønner "samfunds nødvendigt skjult arbejde" (for eksempel arbejde i hjemmet), hvilket det bestående system ikke gør.

Problemet med Erik Christensens svar er, at selv hvis det var korrekt, så ville det opnå meget lidt. Det ville vise, at et samfund med borgerløn respekterer yde/nyde princippet bedre end det bestående. Men det ville ikke vise, at borgerløn som sådan er i overensstemmelse med princippet. Et princip som Erik Christensen ikke synes at benægte som værende et fundamentalt retfærdighedsprincip. Og det er ikke ukontroversielt, at borgerlønsforslaget er i en sådan overensstemmelse. Hvis princippet skal forstås som aflønning for et arbejde - og Erik Christensens definition af indvendingen og hans eksempel vedrørende aflønning for skjult samfunds nødvendigt arbejde implicerer, at det skal forstås sådan - så afhænger borgerlønnens konsistens med princippet af, om der til borgerlønsforslaget kobles en form for social værnepligt til samfunds nødvendigt arbejde (hvordan det så end skal defineres). Hvis en sådan kobling gælder, så er det ikke umuligt, at et borgerlønsystem ville kunne være i overensstemmelse med yde/nyde princippet (denne konsistens kan dog vise sig at være dyrt købt, da en social værnepligt koblet til borgerlønnen synes at drage dennes påståede frigørende potentiale i tvivl). Hvis der *ikke* kobles en social værnepligt til borgerlønnen - og denne position er, forstår jeg, Erik Christensens nuværende principielle teoretiske position (p. 491) - så er det yderst uklart, om borgerlønnen kunne være konsistent med yde/nyde princippet i Erik Christensens version af dette og set som et fundamentalt retfærdighedsprincip. En borgerløn uden tilkoblet social værnepligt er netop en ydelse, der gives til alle "uden nogen pligt til arbejdsmæssig modydelse" (p. 491).

Erik Christensens svar til retfærdighedsindvendingen er altså ikke andet end en *tu quoque* påstand, der siger, at forsvarerne af det bestående samfund *også* bryder (måske endda i højere grad end borgerløn) med et fundamentalt retfærdighedsprincip. En lidet overraskende, endsige interessant konklusion.

Til Erik Christensens diskussion af retfærdighedsindvendingen kan der videre spørges, hvorfor vi skulle antage, at de, der retter retfærdighedsindvendingen mod borgerlønnen, skulle være svorne tilhængere af det bestående samfund. Alle, der deltager i normativ diskurs, opererer vel med, i det mindste, muligheden for alternativer til det bestående. Ved at antage at det forholder sig anderledes, trivialisere Erik Christensen retfærdighedsindvendingen mod borgerlønsidéen. Antagelsen synes ikke at stamme fra en fair fremstilling af argumenter mod borgerløn. Den synes snarere at stamme fra Erik Christensens fremstilling af borgerløn i en offerrolle som en interessant og kreativ idé, der holdes tilbage af folk i den hegemoniske diskurs, der ønsker at bevare denne og (antageligt) det materielle samfund, der svarer til den. Mens Erik Christensens antagelse måske har en anelse plausibilitet i relation til dele af den socialdemokratiske modstand mod borgerløn, nærmer det sig det absurde, når han tilskriver den politiske teore-

tiker Stuart White en lignende tilslutning til det bestående. White er en relativt fremtrædende egalitarist og forsvarer endda i den artikel, Erik Christensen referer til, egalitære principper. Enhver blot nogenlunde plausibel udlægning af, hvad sådanne principper indebærer, vil understrege deres radikale opgør med bestående sociale systemer.

"Fortællinger" kan givet bidrage interessant til samfundsvidenskabelig forskning, men de kan og bør aldrig erstatte substantielle normative analyser. Hvorvidt de kan erstatte konventionelle empiriske analyser, er et kontroversielt spørgsmål. Fra et analytisk normativt perspektiv savnes der dog i Erik Christensens bidrag nogle mere håndgribelige empiriske analyser, der kunne belyse gennemførlighedsaspekterne, der knytter sig til borgerlønsidéen.

Søren Flinch Midtgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Bertel Heurlin and Hans Mouritzen (eds.), *Danish Foreign Policy Yearbook 2000*, Copenhagen: Danish Institute of International Affairs, 2000, 257 s., kr. 100,00.

Danish Foreign Policy Yearbook 2000 er den fjerde i rækken, siden DUPI begyndte at publicere *Dansk Udenrigspolitisk Årbog* på engelsk. Som de andre år lægges hovedvægten på 4-5 forskeres analyser af forskellige aspekter af dansk udenrigspolitik.

Peter Viggo Jakobsen har skrevet en interessant og tankevækkende artikel "Denmark at War: Turning Point or Business as Usual?". Hovedsynspunktet er, at NATOs luftkrig mod Serbien var et vendepunkt i dansk udenrigspolitik af fire grunde: det var Danmarks første krig siden 1864; Danmark deltog i offensive militære aktioner uden klart FN-mandat; det var en virkelig "test" af den aktivistiske og "militariserede" danske udenrigspolitik siden afslutningen på den kolde krig; og deltagelsen er blevet hilst velkommen som det endelige bevis på, at Danmark har gjort sig selv fri af 1864-syndromet.

Artiklens påstand er, at Danmarks deltagelse i luftkrigen var en logisk og endog forudsigelig forlængelse af dansk udenrigspolitik i 1990'erne. Danmark spillede sin favoritrolle efter den kolde krig, nemlig at være USA's trofaste NATO-allierede, der ukritisk følger det amerikanske lederskab. Jakobsen peger på forskellige karakteristika ved den danske politik, der ligger i forlængelse af ovennævnte træk, og det gennemgås, hvorledes både et klart flertal i Folketinget og opinionen støttede krigen, en opbakning der var stærkere end i andre europæiske lande. Det helt særegne ved den danske holdning kommer frem i en udtalelse fra Udenrigsminister Niels Helveg Petersen: det er ikke krig, men "militære operationer."

Når man læser Peter Viggo Jakobsens analyse af Danmark i krig/militære operationer, rejser det efter folkeafstemningen om ØMU'en det spørgsmål, om